

BENJAMIN KUNTZ
AUGUST VON WASSERMANN, BAKTERIOLOGE-IMMUNOLOGE-PIONIER
DER SERODIAGNOSTIK

Şeref ETKER

(Dr.)

T.C. Sağlık Bakanlığı

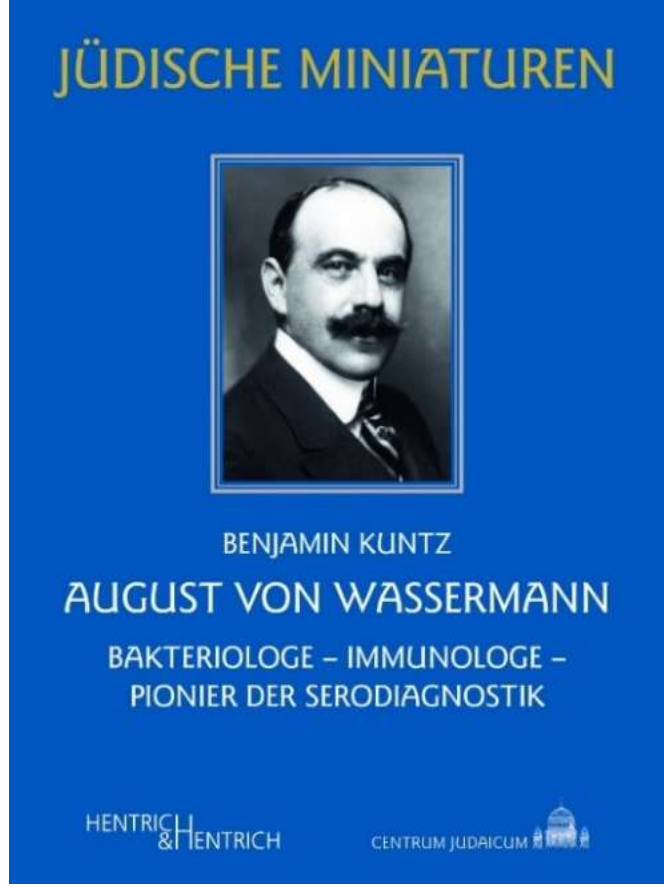
<https://orcid.org/0000-0001-6966-8816>

serefetker@gmail.com

Geliş Tarihi: 02.11.2025

Kabul Tarihi: 10.11.2025

Kitap İncelemesi

Benjamin Kuntz, *August Von Wassermann, Bakteriologe – Immunologe – Pionier Der Serodiagnostik*, Leipzig, Heinrich & Heinrich, 2025.

Sifilisin serolojik tanısı için, kendi adıyla bilinen antikor testini geliştiren Dr. August von Wassermann (Bamberg 21.2.1866 - Berlin 16.3.1925) ölümünün 100. yılında yayımlanan yeni biyografisi ile anılmaktadır.¹ Biyografinin yazarı halk sağlığı uzmanı ve tıp tarihçisi Benjamin Kuntz, Berlin Robert Koch Enstitüsü Müzesinin yöneticisidir.

“Wassermann testi” veya “Wassermann reaksiyonu” 1906 yılının Mayıs ayında yayımlanarak tanıtılmış² ve kullanımı kısa sürede yaygınlaşmıştır.³ Uzun yıllar pratikte kalan

¹ Benjamin Kuntz. *August von Wassermann, Bakteriologe - Immunologe- Pionier der Serodiagnostik*, Leipzig, Heinrich & Heinrich, 2025 (108 s., 32 resim, notlar, kaynakçalar). ISBN: 978-3-95565-693-5

² Wassermann - Neisser - Bruck reaksiyonu, Wassermann - Bordet, Wasserman - Kahn, Wasserman - Kolmer testi olarak da bilinmektedir, bkz. İhsan Sami [Garan], *Frenginin Yeni Usul İle Teşhisi: Bordet-Wassermann Teamül-i Mislisi*, İstanbul, İkdam Matbaası, 1338/1922 (95 s.).

³ Reşad Rıza [Kor]. “Wassermann teamül-i hayatiyesile frenginin teşhisi” [I], *Osmanlı Seririyatı*, 1, 3, Mayıs 1326:118-130; [II] 1,4, Haziran 1326: 175-182; [III] 1, 6, Temmuz 1326/1910: 274-284.

test, özellikle ‘latent sifilis’in ortaya çıkarılmasında ve sağaltımın etkinliğinin değerlendirilmesinde yararlanılan bir laboratuvar yöntemi olmuştur.⁴

August Paul Wassermann (aileye ‘von’ unvanı 1910 yılında verilmiştir) Erlangen’de başladığı tıp öğrenimini Münih’te tamamlamış ve Straßburg Kaiser Wilhelm Üniversitesinde savunduğu teziyle 1888 yılında Tıp Doktoru olmuştur. Berlin’de 1891 yılında kurulan *Königlich Preussischen Instituts für Infektionskrankheiten*’de (günümüzde Robert Koch-Institut) araştırmacı olarak atanan Dr. Wassermann’ın ilk çalışması 1892’de Hamburg’da başlayan kolera salgını üzerine olmuştur. Wassermann bu dönemde bağışıklık ve bağışıklama üzerinde çalışmıştır.⁵ İlk buluşları bu alandadır.⁶

Dr. Wassermann 1898 yılında profesörlüğe yükseltildikten sonra seroloji ve serodiagnostik çalışmalarına odaklanarak, *Spirochaeta pallida*’nın (*Treponema pallidum*) sifilis etkeni olarak saptanmasından bir yıl sonra, Bordet ve Gengau tarafından 1901 yılında bulunan kompleman fiksasyonu reaksiyonuna dayanan tanısal testini oluşturdu.

Prof. Koch’un ölümünün ardından açılan *Kaiser-Wilhelm-Institut für experimentelle Therapie* (günümüzde Max-Planck-Institut) yöneticiliğine 1913 yılında getirilen Prof. August von Wassermann, Birinci Dünya Savaşı sırasında özellikle tifüs bağışıklaması üzerinde çalıştı. Savaştan sonra deneysel kanser kemoterapisi üzerinde yoğunlaştı.

Dr. Kuntz’un August von Wassermann biyografisi, Wassermann üzerine Paul Krause’nin 1998’de hazırladığı tezi tamamlamaktadır.⁷ Ancak Türkiye ile ilgili bazı notlar eklenebilir.

Dr. A. von Wassermann’ın Türkiye ilgisi

Dr. August Wassermann 1901 Nisanında Hamidiye Etfal Hastanesini ziyaret etmiştir.⁸ ‘Geheimrat’ Prof. Wassermann, onuruna verilen (ve 2.891 kuruşa mal olan⁹) ziyafette bir konuşma yaparak hastaneye övgüler düzmüştür:

“Şems-i münir-i tababet olan bakteriyolojiye merakım olmağla bu hastahane-i âliyede bakteriyoloji ve kimya laboratuvarlarını o kadar mükemmel buldum ki, Berlin’de mevcut hastahaneler laboratuvarlarının hiç birisi bu mertebe-i mükemmeliyete varmamıştır. Ameliyat-

⁴ Bkz. T.C. Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaleti, *Frengi Tedavi Talimatnamesi* (15.VI.1938), Ankara, Receb Ulusoglu Matb., 1938, s. 34 “Mad. 53. Frengi mücadele laboratuvarlarında her kan için mümkün olduğu takdirde Wassermann teamülü ile beraber aynı zamanda birisi Kahn teamülü olmak üzere iki flokülasyon teamülü yapılmalıdır.”

⁵ Bkz. [A. v. Wassermann] “Emraz-ı İstilaîyenin Men’-i Hasarı Hususundaki Şerait-i Cedideye Dair Mütalaat” (işbu risaleye bilhassa ihda ve irsal eyleyen Berlin Darülfünun-ı Tıbbisi Bakteriyoloji ve Emraz-ı İntaniye Enstitüsünde Şube-i Mahsusa Müdürü) Muallim Doktor Wassermann (Almancadan Türkçeye mütercimi Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisi Operatör ve Kulak, Boğaz Hastalıkları Mütihazası Binbaşı Doktor Ziya Nuri [Birgi]), *Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisinin İstatistik Risale-i Tıbbiyesi*, III, İstanbul, 1902 R. 19 Ağustos 1318): 150-153; Prof.Dr. A. Wassermann, (Abteilungsleiter der Königl. Institut für Infektionskrankheiten in Berlin) “Über die neueren Principien bei der Bekämpfung von Epidemien”, [Yabancı dil kısmı]: 56-59.

⁶ Bkz. Server Kâmil (Tokgöz), *Muafiyet ve Usul-i Muafiyet, Wassermann Usulü*, İstanbul, Matbaa-yi Tıbbiye-i Askeriye, 1326/1912.

⁷ Paul Krause. “August von Wassermann (1866-1925): Leben und Werk unter besonderer Berücksichtigung der Wassermannschen Reaktion” (Diss., Johannes Gutenberg-Universität Mainz, Institut für Geschichte, Theorie und Ethik der Medizin, 1998).

⁸ “1901 senesi efenci Nisanın 26ncı günü Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisini ziyaret eden Almanya bakteriyoloji meşahirinden Doktor Wassermann ile Hastahane-i Âli etibbası” *Hamidiye Etfal Hastahane-i Âlisinin İstatistik Risale-i Tıbbiyesi*, c. III, İstanbul, 1902: [Yabancı dil kısmı] 58.

⁹ BOA ML.EEM 367-05 (11) 18 Nisan 317/1 Mayıs 1901.

ı cerrahiye salonunun vus'ati ve alatinin ekmeleyeti ve 'asepsi'ye olan riayet muhayyir'ü-ukul bir derecede bulunduğunu söylemekden kendimi alamam. İnşallah, Berlin Darülfünununda bu seneki tedrisiyatında işbu hastahane-i âliyi cihanın emakin-i sıhhiyesi arasında birinci numune olmak üzere Alman talebesine nakl ve hikaye edeceğim...”¹⁰

(Bu konuşmanın Almanca metni farklıdır: Wassermann, Hamidiye Etfal Hastanesini bir Gureba Hastanesi 'Armenhospital' olarak nitelemektedir.¹¹)

Dr. August Wassermann'a aynı tarihte bir kıta üçüncü rütbeden Osmanî nişanı verilmiştir.¹²

Dr. August Wassermann (oturan) Hamidiye Etfal Hastanesinde; sağında (ayakta) Sertabip Dr. İbrahim Paşa ve diğer tabipler.

Dr. Kemal Hüseyin Plevnelioğlu, Dr. August von Wassermann'ın Birinci Dünya Savaşı'nda Türk ordusunda kullanılan – ve büyük tartışmalara yolaçan – tifüs aşılarını inceleyerek kendi askeri birliklerinde kullanılmasını önerdiğini belirtmektedir:

“[Tifüs aşısında] Tevfik Salim (Sağlam) ve bilahara Hamdi'nin (Suad Aknar) tadil ettiği usûl zararsız olduğu muhakkak olduğundan, [A. von] Wassermann'ın tavsiyesi ile Alman ordusunda, bilhassa intana maruz olan yerlerde tatbik olunmuştur... Aşılananlar ile aşılanmayanlar arasında hastalığa yakalanma noktai nazarından bir fark görülmemiş, yalnız en büyük iyiliği, gerek ordumuzda, gerek Alman ordusunda da müşahede edildiği üzere, aşılananlarda ölüm nisbeti tenezzül etmiştir. Almanya'daki tetkikata nazaran aşılanmayanlarda ölüm %44, aşılananlarda %28 görülmüştür”.¹³

Hamidiye Etfal Hastahanesinden Bakteriyolog Kaymakam Süleyman Nuri Bey 1902 yılında Dr. von Wassermann'ı Berlin'deki Robert Koch Enstitüsü'nde ziyaret ederek

¹⁰ İkdam, 2457, 8 Muharrem 1319/15 Nisan 1317/28 Nisan 1901, s. 1, sü 6, s. 2, sü. 1.

¹¹ “Ich habe hunderte von Armen-Krankenhäusern in Italien, Oesterreich und Deutschland gesehen. Ich versichere Ihnen mit Ueberzeugung, dass in den ganzen Welt kein zweites Armenhospital existiert, dass sich mit dem Hospital, das uns heute bewirthe, an Lage und moderner Einrichtung an allem dem, was heute die Wissenschaft leistet, messen kann...” Max Richter. “Toast des Bacteriologen Wassermann bei dem Bankette im Hamidié-Hospital” Allgemeine Wiener medizinischen Zeitung, XLVI. Jhrg., Nr. 19, 7. Mai 1901: 215.

¹² İkdam, 2458, 9 Muharrem 1319/16 Nisan 1317/29 Nisan 1901, s. 1, sü 1. 'Nişan'.

¹³ Kemal Hüseyin (Plevnelioğlu). “Lekeli Hummada Aşılama” Anadolu Kliniği, 5, 3, Temmuz 1937: 106-109.

araştırmalarını gözlemlemiştir¹⁴; Gülhane Seririyat Hastahanesinden Tbp. Kolağası Reşat Rıza (Kor) Bey de 1907’de bir yıl yanında kalarak frengi üzerindeki çalışmalarına katılmıştır.¹⁵

August von Wassermann’ın deneylerinin bir bölümü Türkçeye çevirilmiştir.¹⁶

August von Wasserman’ın savaş yıllarında Artur Felix’in İstanbul’a gelerek Alman Kızılhaçı Hastanesinde tifüs serolojisi (Weil-Felix testi) üzerinde çalışmalar yapması için aracı olduğu bilinmektedir.¹⁷

Dr. August Wassermann’ın kardeşi *Eugen von Wassermann* (1870-1925) Birinci Dünya Savaşı süresince İstanbul’da kalarak Osmanlı Bankası’nın reorganizasyonu üzerinde çalışmıştır. Alman Büyükelçiliğinin mali ataşesi olan *Eugen von Wassermann* ile Maliye Nazırı Cavid Bey, kaynak arayışı içinde, Şubat 1915’te Viyana ve Berlin’e birlikte gitmişlerdir.¹⁸

Üniversite Reformunda Türkiye’ye gelen ve 1948 yılına kadar İstanbul Üniversitesi’nin Hijyen Enstitüsü Direktörü olarak görev yapan Ord.Prof.Dr. Julius Hirsch, 1920-1925 yıllarında Berlin’de Prof. August von Wassermann ile birlikte çalışmıştır.

¹⁴ Şeref Etker. “Bakteriyolog Kaymakam Süleyman Nuri Bey’in Avrupa Darülmeliyelerinde Cevalanı” *Bilgi Arayışının Karmaşık Yolları: Feza Günergun Armağanı*, c. I, İstanbul, Libra yay., 2025: 79-124.

¹⁵ Ekrem Kadri Unat. “Ölümünün 50. Yılında Dr. Reşat Rıza Kor” *Tıp Tarihi Araştırmaları*, 5, 1993: 214.

¹⁶ [A. v. Wassermann] *Berlin’de Dahlem’de Muallim Wassermann’ın Tedavi-yi Tecrübevi Enstitüsündeki Müsveddelerinden, 1918-1919*, [Muallim Wassermann’ın Wassermann Teamülü Hakkında Son Tedkikat ve Tenkidatı] mütercimi Zeki Nasır [Barker], naşiri Çelebizade Said Tevfik [Çelebi], Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası, [İstanbul], 1335 [1919]. Tıp Yurdu Külliyyatı, 5 (24 s., 3 tabl.).

¹⁷ Ethelwald E. Vella. “The Weil-Felix test for the Rickettsioses,” *St. Luke’s Hospital Gazette* 9, 1 (1974): 31.

¹⁸ Ulrich Trumpeter. *Germany and the Ottoman Empire, 1914-1918*, Princeton, NJ, Princeton Univ. Press, 1968: 274.